

Л. Куземко,

доцент кафедри педагогіки та психології Педагогічного інституту
Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат педагогічних наук
l.kuzemko@kubg.edu.ua

ORCID iD 0000-0003-3070-6322

НАВИЧКИ ХХІ СТОЛІТТЯ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГА

У статті наголошується на важливості формування навичок ХХІ століття у майбутніх педагогів для забезпечення якісної професійної підготовки. Розкрито результати теоретичного вивчення нормативних документів у галузі вищої освіти в Україні й зарубіжних праць щодо формування загальних і фахових компетентностей вчителів початкових класів та вихователів закладів дошкільної освіти. У результаті наукових розвідок виокремлено навички, які забезпечують компетентнісну підготовку студентів педагогічних спеціальностей у закладі вищої освіти, а саме: критичне мислення, цифрові навички та навички співпраці. Відповідно до розроблених критеріїв особистісно-професійного саморозвитку педагога (ціннісно-мотиваційного, когнітивного) визначено рівні (базовий, середній і високий) та показники сформованості виокремлених навичок у студентів першого курсу спеціальностей «Дошкільна освіта» і «Початкова освіта» Київського університету імені Бориса Грінченка. Наведено результати емпіричного дослідження щодо формування навичок ХХІ століття у процесі професійної підготовки педагога та розкрито методичні рекомендації щодо їх розвитку.

Ключові слова: критичне мислення, навички ХХІ століття, професійна підготовка майбутніх педагогів, навички співпраці, цифрові навички, якість професійної освіти.

© Куземко Л., 2020

© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020

Вступ. Якість освіти — це збалансована відповідальність освітньої системи, цілей, особистісних і соціальних потреб, процесу навчання та результату. Результатом вищої освіти є фахівець, здатний працювати у ситуації невизначеності та швидких соціальних і економічних змін. Тому, якість професійної підготовки педагогів визначається не лише сформованістю фахових компетентностей випускника, але й наявними у нього: когнітивної гнучкості та власного бачення проблеми; ініціативності та відповідальності; вмінь швидко орієнтуватися в інформаційному просторі та користуватися сучасною технікою; здатностей співпрацювати з іншими та бути лідером.

Професійна підготовка педагога розвивається в руслі світових та державних тенденцій. Такою тенденцією є визнання сучасної цифрової цивілізації. В цьому контексті якість підготовки майбутніх педагогів залежить від систематичного, послідовного та практично-ефективного формування загальних та професійних компетентностей, які визначені нормативними документами що регулюють освітню галузь. Зміст цих компетентностей суголосний зі змістом визначених в Європейській довідковій рамці ключових компетентностей для навчання впродовж життя (2018) та навичок що їх забезпечують. Осмислення інновацій,

запропонованих у цьому документі, та їх поширення серед педагогічних спільнот є актуальним нині для української освіти.

Метою статті є висвітлення результатів теоретичного й емпіричного дослідження формування у майбутніх педагогів навичок ХХІ століття в процесі професійної підготовки.

Поняття якості освіти є багатозначним, воно містить суспільні та психолого-педагогічні, економічні й інші характеристики. Низка українських і зарубіжних науковців здійснювали пошук дієвих підходів щодо забезпечення якості вищої освіти (Т. Борова, І. Булах, В. Кремень, К. Левківський, В. Луговий, Р. Барнет, Дж. Джордон та ін.). Ґрунтовний аналіз наукових пошуків зазначеної проблеми дозволив виокремити конкретні напрямки сучасних досліджень, а саме: якість вищої освіти: порівняльний аналіз поглядів зарубіжних і вітчизняних науковців (Кубанов Р., 2014, С. 27–32); забезпечення якості вищої освіти в Україні: виклики сьогодення (Куруч А., 2018, С. 28–32); забезпечення якості професійної підготовки фахівців Лук'янченко Н., 2011, С. 50–53) та ін.

Студіювання теоретичних джерел доводить, що забезпечення якості професійної підготовки педагогів є багато плановим завданням і включає в себе:

— наявність необхідних ресурсів (кадрових, фінансових, матеріальних, інформаційних, наукових, навчально-методичних);

— організацію освітнього процесу, який би найбільш адекватно відповідав сучасним тенденціям розвитку національної та світової економіки й освіти;

— різнорівневий контроль за якістю підготовки фахівців в освітньому процесі ЗВО (ЗВО, державному, міжнародному (європейському) рівні тощо).

Значний інтерес для нашого дослідження становлять ідеї Р. Кубанова, який визначає якість професійної підготовки студентів як «глибоке засвоєння спеціально відібраного, структурованого теоретичного матеріалу з основ спеціальності для набуття студентами професійних умінь і навичок та формування необхідних особистісних професійних якостей у ході спеціально організованого, професійно спрямованого навчального процесу» (Кубанов Р, 2014, с. 27). Отже, в результаті якісної професійної підготовки у педагога мають сформуватися загальні й фахові компетентності у відповідності до державних стандартів професійної освіти, з'явитися здатність до саморозвитку, зростання та повного розкриття свого потенціалу у швидкозмінному світі.

Вивчення досліджень українських і зарубіжних учених, щодо формування загальних та фахових компетентностей, дозволив з'ясувати що всі вони формуються на основі певних навичок. Відзначимо, що зарубіжні дослідники і нині розглядають компетентності та навички як суголосні поняття, особливо це стосується цифрових і комунікативних (Gisbert M., González J, and Esteve F, 2016, С. 74–83).

Зауважимо, що в сучасних наукових працях українських і зарубіжних учених зустрічаємо різну термінологію, а саме: ключові навички та вміння; наскрізні, м'які навички; навички чотирьох «К» (критичне мислення, креативність, комунікація, кооперація). Науковці та практики намагаються відповісти на стрижневе питання — як підготувати дітей і молодь до життя? Тому 2015 року понад 200

організацій та провідних компаній світу запропонували перелік навичок, які знадобляться молодим людям, щоб бути успішними в XXI столітті. Цей перелік отримав назву «Навички 21 століття», їх було прийнято для вдосконалення освіти і розвитку на Всесвітньому економічному форумі у Давосі (2016 р.). Топ 10 навичок за останні роки дещо трансформувалася і в 2020 році він налічує наступні навички: комплексне розв'язання проблем, критичне мислення, креативність, цифрові навички, співпраця і координація дій з іншими, емоційний інтелект, складання суджень і ухвалення рішень, сервіс-орієнтування, взаємодія і ведення перемовин, когнітивна гнучкість (Gray A., 2016).

Нині якість вищої освіти визначається готовністю фахівця працювати у швидко змінному світі, часто-густо супроводжується невизначеністю (про що доводить ситуація, яка склалася сьогодні у зв'язку з пандемією). У цьому контексті виникла необхідність формувати у майбутніх педагогів здатності та готовності до особистісно-професійного саморозвитку. Ця проблема відображена у дослідженнях науково-педагогічного колективу кафедри педагогіки та психології, які здійснюються у руслі наукової теми Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка «Нова стратегія професійної підготовки педагога в умовах євроінтеграції».

Нами вивчено стан проблеми в практиці підготовки педагогів дошкільної і початкової освіти, змісту діючих професійних стандартів (Стандарт вищої освіти за спеціальністю 012 «Дошкільна освіта» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (2019); Професійний стандарт «Вчителя початкових класів ЗЗСО» (2018)), ключових компетентностей для навчання впродовж життя Європейської довідкової рамки. Проведено опитування студентів 1–4 курсів спеціальностей «Дошкільна освіта» і «Початкова освіта» (2018 рік) (рис. 1) та педагогів-практиків щодо визначення ними необхідних умінь та навичок для сучасного педагога.

Рис. 1.

За результатами вивчення проблеми, виокремлено навички, які, на наше переконання, є вкрай необхідними для забезпечення якості професійної підготовки педагога, його особистісно-професійного розвитку, життя, навчання і професійної діяльності у сучасному світі, а саме:

- критичне мислення;
- цифрові навички;
- навички співпраці, взаємодії і комунікації з іншими.

Відповідно до виокремлених критеріїв особистісно-професійного саморозвитку педагога (ціннісно-мотиваційного, когнітивного, діяльнісного), визначено рівні та показники сформованості навичок (базовий, середній і високий), розроблено діагностичний інструментарій (опитувальники, анкети, тести, вправи, завдання для самодіагностики).

2018 року нами вивчено рівні сформованості виокремлених навичок у студентів 1 курсу спеціальностей «Дошкільна освіта» і «Початкова освіта» (рис. 2).

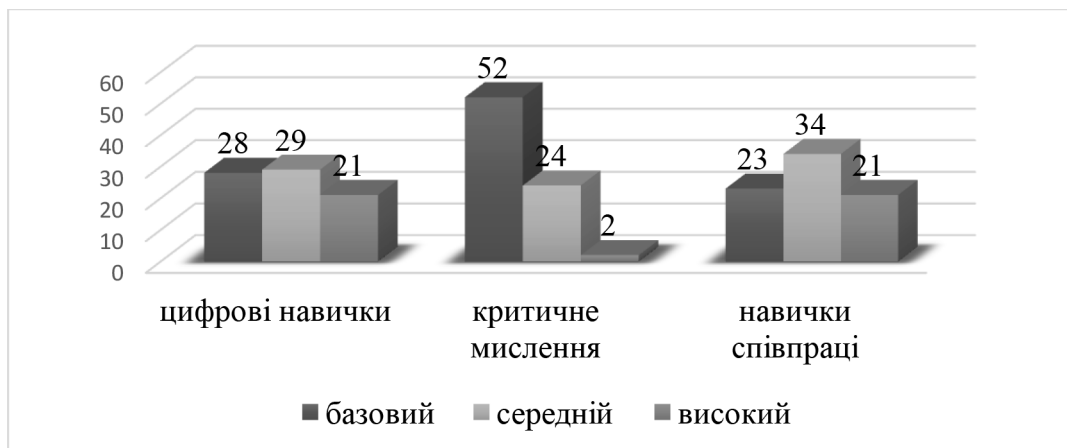

Рис. 2

З'ясовано, що цифрові навички і навички співпраці у загальній кількості сформовані майже однаково. Хоча у розрізі спеціальностей, сформованість цифрових навичок високого рівня переважають у студентів спеціальності «Початкова освіта». А рівень сформованості критичного мислення порівняно невисокий у всіх першокурсників.

Варто зауважити, що 2019 року вправи для самодіагностики були запропоновані магістрантам і педагогам-практикам. Отримані результати мало чим відрізняються від результатів діагностування студентів-першокурсників. Суттєва різниця спостерігалася у сформованості навичок співпраці — більшість респондентів перебуває на високому рівні. А от різниця у рівнях сформованості навичок критичного мислення і цифрових навичок не мають суттєвої різниці.

Ми підтримуємо думку науковців (Васильюк А., Танась М, 2013, с. 113), які вважають, що навички формуються на основі застосування знань про відповідний спосіб дії, шляхом цілеспрямованих вправлянь. Вищезазначені автори визначили етапи оволодіння цифровими навичками, а саме: «на першому етапі відбувається ознайомлення з прийомами виконання дій, їх осмислення; на другому етапі забезпечується розуміння способів виконання дій, їх аналіз; закріплення навичок; на третьому — формується автоматизація елементів дії; на четвертому етапі відбувається опанування довольного регулювання характеру

дії, пластичне пристосування до ситуації». Тому, для формування у студентів виокремлених нами навичок (критичне мислення, цифрові навички та навички співпраці), дібрано та обґрунтовано технологічний інструментарій, який пропонуємо використовувати на практичних, семінарських заняттях психолого-педагогічних дисциплін та під час виконання міждисциплінарних дослідницьких проектів. Внесено рекомендації до завдань психолого-педагогічних практик та тематику курсових, дипломних, магістерських робіт.

Наведемо приклади деяких методичних рекомендацій щодо формування виокремлених вище навичок.

Розвиток **критичного мислення** відбувається у процесі виконання вправ, що спонукають студентів до висловлення різних точок зору на проблему, й передбачають розгляд ситуації з різних позицій, пошуку нетрадиційних рішень; вирішення завдань, які змушують аналізувати інформацію, порівнювати її з власними переконаннями. Досить вдалим є вправи — «шість капелюхів», «дерево припущень», «кошик ідей», «плакат думок», обговорення суперечливих питань тощо.

Формуванню **навичок співпраці**, комунікації та взаємодії сприяє організація різних типологій комунікації між студентами під час практичних занять («ланцюг», «кільце», «зірка», «дерево», «мережа»). Ця типологія запозичена із влаштування інформаційно комунікативних мереж

і нині широко застосовується в психології управління під час проведення коучингів, фасилітацій та тренінгів. Співпраця — передбачає такий розподіл завдань між студентами, де кожен відповідає за виконання окремої частини спільної проблеми. При цьому, акцент не на індивідуальному завершених роботі, а на динаміці розвитку партнерської взаємодії учасників освітнього процесу під час її виконання. У результаті спостереження виявлено, що «кільце», яке часто застосовують викладачі на семінарських і практичних заняттях, є недостатньо продуктивною організацією комунікації в групі. На відміну від «зірки», де є явний лідер, який керує збором, аналізом і узагальненням інформації. Схема «мережа» є найбільш вдалою організацією взаємодії між студентами, оскільки передбачає виконання завдань і внесення ідей кожним учасником. В результаті чого відбувається коригування й удосконалення навичок співпраці.

Щодо формування **цифрової компетентності**, ми погоджуємося з міркуваннями зарубіжних учених, які порівнюють цей процес із навчанням плаванню в «цифровому океані». У цьому процесі кожна наступна цифрова навичка базується на вже сформованих. Отже для їх формування важливими є — попередня діагностика сформованості цифрових навичок у студентів та розроблення на цій основі індивідуалізованої програми розвитку. Зауважимо, що сучасний педагог не лише сам має досконало володіти цифровими навичками, а і є тим тренером, котрий навчає інших впроваджувати цифрові технології в освітній процес ЗЗСО та ЗДО. Тому для формування цифрових навичок у майбутніх педагогів

пропонуємо розробляти пошуково-дослідницькі завдання з навчальних дисциплін, що передбачають застосування інформаційних технологій та самостійного пошуку зручних інструментів для обробки інформації. Таке припущення підтверджують нинішні події з пандемією, які пришвидшили засвоєння онлайн сервісів педагогами і студентами. Однак, їхнє вивчення не було самоціллю, а супутня необхідність. Як засвідчує досвід, якість засвоєння студентами цифрових навичок буде вищою в разі залучення їх до розроблення дидактичних ігор і вправ для дітей в електронних сервісах; розроблення діагностичного інструментарію: тестів, опитувальників в гугл формах; організації уроків і занять у сервісі «класрум»; ведення щоденників практики в блогах; створення вебквестів, відеоесе, відеореклами, тощо.

Висновок. Варто зазначити, що якість професійної підготовки педагога визначається його здатністю працювати з дітьми у майбутньому. І залежить від якості сформованих навичок, які будуть актуальними за будь-яких змін. Це, насамперед, забезпечить адаптивність педагога до трансформацій у соціально-культурному середовищі.

Науковий пошук проблеми формування навичок XXI століття у майбутніх педагогів для забезпечення якості професійної підготовки, дав змогу розробити та обґрунтувати інтегровану технологію “Self-book” для особистісно-професійного розвитку педагога. Вона активно впроваджується в освітній процес Педагогічного інституту у викладанні дисциплін педагогіки, психологія, у перебігу майстер-класів і тренінгів, міждисциплінарних проєктів у Центрі самопізнання і саморозвитку.

ДЖЕРЕЛА

1. Василюк А., Танась М. Педагогічний словник-лексикон (українсько-англо-польський). Вид. 2-ге. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2013. — 224 с.
2. Кубанов Р. Якість вищої освіти: порівняльний аналіз поглядів зарубіжних і вітчизняних науковців. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2014. № 2–3 (20–21). С. 27–32.
3. Куруч А.В. Забезпечення якості вищої освіти в Україні: виклики сьогодення. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, VI (70), Issue: 170, 2018. С. 28–32. URL: <https://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/httpsdoi.org10.31174send-pp2018-170vi70-06.pdf>
4. Лук'янченко Н.Д., Ларичева Г.В. Проблема якості професійної підготовки фахівців. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2011. № 16. С. 50–53.
5. Толочко С.В. Структурно-системний аналіз визначення сучасних ключових компетентностей у світі. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2018. № 5 (25). С. 36–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/textped_2018_5_10 DOI: 10.15587/2519-4984.2018.139110.
6. Gisbert M., González J., and Esteve F. Competencia digital y competencia digital docente: una panorámica sobre el estado de la cuestión, *RIITE. Revista Interuniversitaria de Investigación en Tecnología Educativa*. 2016. Vol. 0. Junio. Pp. 74–83. DOI: <http://dx.doi.org/10.6018/riite/2016/257631>. URL: <https://revistas.um.es/riite/article/view/257631>
7. Gray A. The 10 Skills You Need to Thrive in the Fourth Industrial Revolution. 2016. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-10-skills-you-need-to-thrive-in-the-fourth-industrial-revolution/>

REFERENCES

1. Vasyliuk, A., Tanas, M. (2013). Pedagogichnyi slovnyk-leksykon (ukrainsko-anhlo-polskyi) [Pedagogical Dictionary-Lexicon (Ukrainian-English-Polish)]. Vyd. 2-he, Nizhyn: Vydavets PP Lysenko M. M., 224 (in Ukrainian).
2. Kubanov, R. (2014). Yakist vyshchoi osvity: porivnialnyi analiz pohliadiv zarubizhnykh i vitchyznianskykh naukovtsiv [Quality of Higher Education: a comparative analysis of the views of foreign and domestic scientists]. *Porivnialno-pedahohichni studii*, № 2–3 (20–21), 27–32 (in Ukrainian).
3. Kuruch, A. V. (2018). Zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity v Ukraini: vyklyky siohodennia [Ensuring the Quality of Higher Education in Ukraine: the challenges of today]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, VI (70), Issue: 170, 28–32 (in Ukrainian).
<https://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/httpsdoi.org10.31174send-pp2018-170vi70-06.pdf>
4. Lukianchenko, N. D., Larycheva, H. V. (2011). Problema yakosti profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv [The Problem of Quality of Professional Training]. *Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia*, 16, 50–53 (in Ukrainian).
5. Tolochko, S. V. (2018). Strukturno-systemnyi analiz vyznachennia suchasnykh kliuchovykh kompetentnostei u sviti [Structural and System Analysis of the Definition of Modern Key Competencies in the World] *ScienceRise: Pedagogical Education*, 5 (25), 36–42 (in Ukrainian).
http://nbuv.gov.ua/UJRN/textped_2018_5_10
DOI: 10.15587/2519-4984.2018.139110
6. Gisbert, M., González, J., and Esteve, F. (2016). Competencia digital y competencia digital docente: una panorámica sobre el estado de la cuestión. *RIITE. Revista Interuniversitaria de Investigación en Tecnología Educativa*, vol. 0, Junio 2016, pp. 74–83 (in Spanish).
<https://revistas.um.es/riite/article/view/257631>
DOI: <http://dx.doi.org/10.6018/riite/2016/257631>
7. Gray, A. (2016). The 10 Skills You Need to Thrive in the Fourth Industrial Revolution.
<https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-10-skills-you-need-to-thrive-in-the-fourth-industrial-revolution/>

Л. Куземко

НАВЫКИ XXI ВЕКА В КОНТЕКСТЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КАЧЕСТВА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ПЕДАГОГА

В статье подчеркивается важность формирования навыков XXI века у будущих педагогов для обеспечения качественной профессиональной подготовки. Раскрыты результаты теоретического изучения нормативных документов в области высшего образования в Украине и зарубежных работ по формированию общих и профессиональных компетенций учителей начальных классов и воспитателей учреждений дошкольного образования. В результате научных исследований выделены навыки, которые обеспечивают компетентностную подготовку студентов педагогических специальностей в учреждении высшего образования, а именно: критическое мышление, цифровые навыки и навыки сотрудничества. В соответствии с разработанными критериями личностно-профессионального саморазвития педагога (ценностно-мотивационного, когнитивного, деятельностного) определены уровни (базовый, средний и высокий) и показатели сформированности выделенных навыков у студентов первого курса специальностей «Дошкольное образование» и «Начальное образование» Киевского университета имени Бориса Гринченко. Приведены результаты эмпирического исследования по формированию навыков XXI века в процессе профессиональной подготовки педагога и раскрыты методические рекомендации по их развитию.

Ключевые слова: критическое мышление, навыки XXI века, профессиональная подготовка будущих педагогов, навыки сотрудничества, цифровые навыки, качество профессионального образования.

L. Kuzemko

SKILLS OF THE 21st CENTURY IN THE CONTEXT OF QUALITY ASSURANCE OF TEACHER PROFESSIONAL TRAINING

The article deals with the problem of quality of professional training. It emphasizes the importance of the 21st century skills development among future teachers to ensure quality pedagogical training. The results of theoretical study of normative documents in the field of higher education in Ukraine and foreign works on the formation of general and professional competencies of primary school teachers and educators of preschool education are disclosed. As a result of scientific research, the skills that provide competence training for students of pedagogical specialties in a higher education institution have been identified, in particular: critical thinking, digital skills

and cooperation skills. The problem of training teachers of preschool and primary institutions, the content of the current professional standards, the European reference system on key competencies for lifelong learning are studied. The results of the questionnaire survey of 1st-4th year students of specialties and teachers-practitioners are summarized in order to determine the necessary skills and abilities for a modern teacher. The results of diagnostics of the formation of digital skills, interaction skills and critical thinking in first-year students of the Pedagogical Institute of Borys Grinchenko Kyiv University are presented. According to the selected criteria of personal and professional self-development of the teacher (value-motivational, cognitive, activity), the levels (basic, medium and high) and indicators of formation are determined. The levels of their formation are defined: basic (digital skills — 28 people, critical thinking — 52 people, skills cooperation — 23 people); medium (digital skills — 29 people, critical thinking — 24 people, cooperation skills — 34 people); high (digital skills — 21 people, critical thinking — 2 people, cooperation skills — 21 people). The results of studying the qualifications of future teachers of primary and preschool institutions of the 21st century are generalized and the need for purposeful and systematic work on their formation is substantiated. Scientific research examines practical experience in the development and implementation of content-methodological support for the formation of skills of students of pedagogical specialties in a higher education institution.

Key words: critical thinking, skills of 21st century, professional training of future teachers, cooperation, digital skills, quality of professional education.

Стаття надійшла до редакції 13.10.2020 р.

Прийнято до друку 19.10.2020 р.